

Ontwerpbegrotingsplan Nederland

Najaar 2018

Inhoudsopgave

	Hoofdstuk	Blz.
	Inleiding	3
1	Macro-economische prognose	4
2	Begrotingsdoelstellingen	6
3	Projecties van inkomsten en uitgaven bij een scenario van ongewijzigd beleid	9
4	Doelstellingen inzake inkomsten en uitgaven	10
5	Discretionaire budgettaire ontwikkelingen	11
6	Mogelijke verbanden tussen het ontwerpbegrotingsplan en de in de strategie voor groei en werkgelegenheid en de landenspecifieke aanbevelingen vastgestelde streefdoelen	13
7	Verschil ten opzichte van het meest recente Stabiliteitsprogramma	16
8	Verdelingseffecten van de belangrijkste maatregelen op het gebied van inkomsten en uitgaven	17
	Bijlage I - Methodologische aspecten, met inbegrip van de geraamde effecten van geaggregeerde begrotingsmaatregelen op de economische groei	18
	Bijlage II – Tabellen Ontwerpbegrotingsplan	19

Inleiding

In dit Ontwerpbegrotingsplan presenteert het kabinet de economische en budgettaire vooruitzichten. De Europese Commissie en Europese Raad gebruiken dit Ontwerpbegrotingsplan om te beoordelen of Nederland voldoet aan de vereisten uit het Stabiliteits- en Groeipact (SGP), waarin de Europese begrotingsregels zijn vastgelegd.

Het kabinet-Rutte III heeft in zijn Regeerakkoord een pakket opgenomen aan investeringen in onder andere onderwijs en veiligheid, en beperkt de lasten voor huishoudens en bedrijven. Tegelijkertijd bewaakt het kabinet de gezondheid van de overheidsfinanciën. Hierdoor is er momenteel een begrotingsoverschot, daalt de staatsschuld verder, en bevindt het structurele saldo zich binnen de middellangetermijndoelstelling (MTO). Het kabinet is gecommitteerd aan de Europese begrotingsregels, en voldoet met deze vooruitzichten aan de vereisten van de preventieve arm van het SGP.

De economische en budgettaire vooruitzichten zijn afkomstig uit de Macro-Economische Verkenning 2019 van het CPB en de Miljoenennota 2019. Een uitgebreidere toelichting op de beleidsplannen van het kabinet is te vinden in de Miljoenennota 2019.

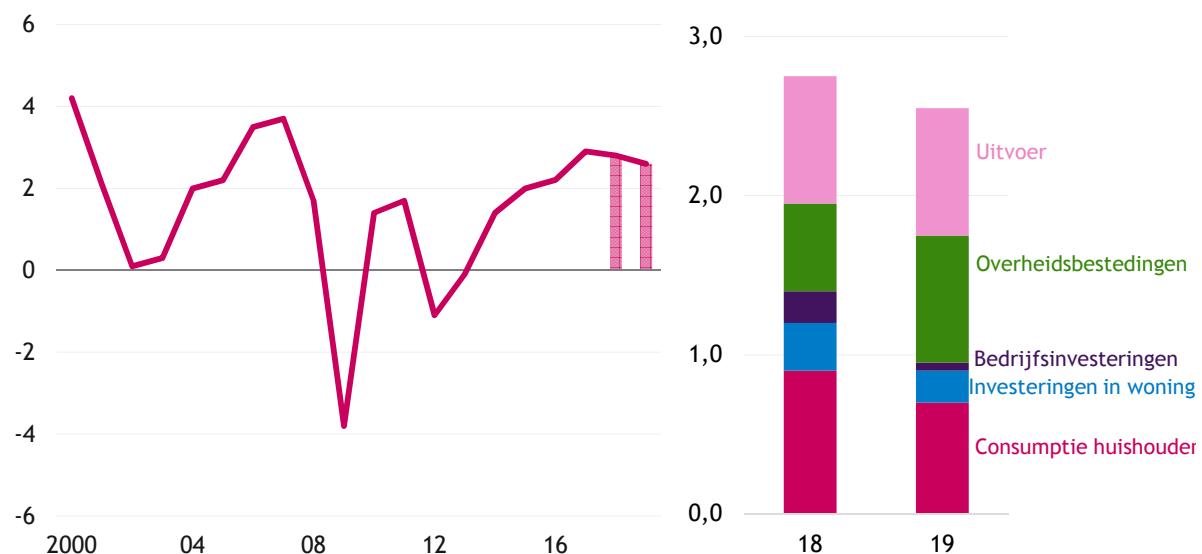
1. Macro-economische prognose

De Nederlandse economie blijft groeien. Het bruto binnenlands product (bbp) neemt in 2018 toe met 2,8 procent en in 2019 met 2,6 procent. Daarmee wordt 2019 het zesde jaar op rij met economische groei. De groei is breed gedragen en komt nu voor het merendeel uit het binnenland. Doordat het inkomen van huishoudens toeneemt, consumeren zij in 2018 en in 2019 ongeveer 2,5 procent meer dan daarvoor. De investeringen nemen in 2019 met 4 procent toe dankzij de positieve economische vooruitzichten. Ook de overheid draagt met extra bestedingen bij aan de groei. De export blijft sterk toenemen, en groeit in 2019 met meer dan 4 procent.

Het gaat goed op de arbeidsmarkt en de werkloosheid blijft dalen. Dankzij het gunstige economische getij blijft het aantal banen toenemen. De werkloosheid daalt tot 3,5 procent in 2019, en komt daarmee op het laagste niveau sinds 2001. Hoewel er nog steeds Nederlanders op zoek zijn naar werk, is dat in historisch opzicht een laag niveau. Ook het onbenut arbeidspotentieel en het aantal langdurig werklozen daalt. Als gevolg van de toegenomen vraag naar goederen en diensten en de afnemende werkloosheid neemt de krapte op de arbeidsmarkt toe, al is die nog niet zo groot als vlak voor de financiële crisis.

De hoogconjunctuur leidt tot hogere lonen, maar ook tot een hogere inflatie. De afgelopen jaren groeiden de lonen gematigd. Dat kwam onder andere door de lage inflatie en productiviteitsgroei, en doordat de werkloosheid nog hoog was. Ook de sterke groei van het aantal zelfstandigen zonder personeel en werknemers met een flexibel arbeidscontract heeft mogelijk een drukkend effect gehad op de loonontwikkeling. De krappere arbeidsmarkt leidt de komende periode tot hogere lonen. In 2018 nemen de cao-lonen naar verwachting toe met 2 procent en in 2019 met bijna 3 procent. Maar de economische bloei leidt ook tot hogere prijzen, en de inflatie neemt toe tot 2,5 procent in 2019. Deels komt dit door de hoogconjunctuur, maar ook door sommige kabinetsmaatregelen in 2019, zoals de verhoging van het lage btw-tarief en de energieheffing.

Figuur 1.1 Breed gedragen economische groei (in procent)

Bron: CPB.

De economie is in hoogconjunctuur, maar nog niet oververhit. Nederland bevindt zich nu in de gunstige periode van de economische golfbeweging. Het bbp groeit al vijf jaar op rij, de arbeidsmarkt is krap, huishoudens en ondernemers zijn positief en de lonen trekken aan. Maar er is nog geen duidelijk bewijs dat de economie als geheel oververhit is. Het CPB raamt, op basis van de EC-methode, dat Nederland in 2019 een *output gap* heeft van +1,7.¹ Daarmee is Nederland in een toenemende hoogconjunctuur. Overigens is de stand van de conjunctuur moeilijk om te schatten, en zijn zulke schattingen daarom met onzekerheid omgeven.

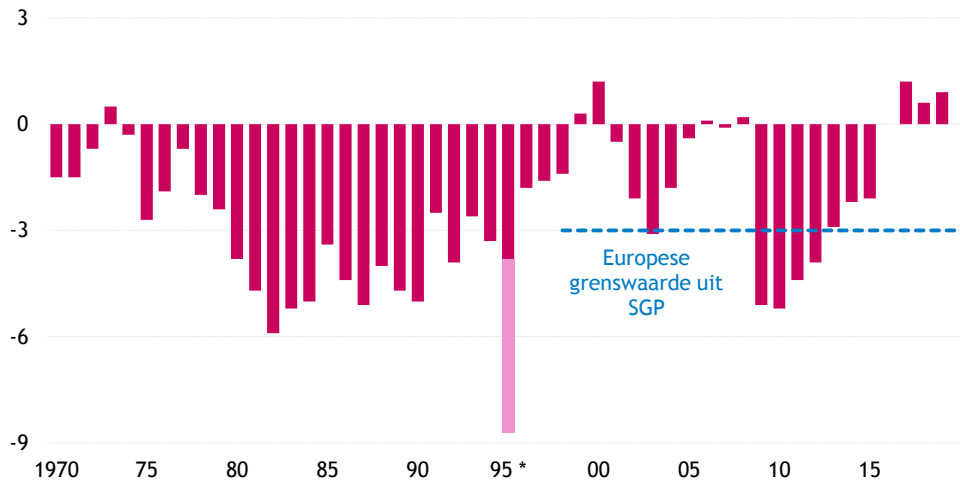
¹ Dit cijfer kan afwijken van de output gap, zoals het CPB die met zijn eigen methode schat.

Hoewel het economisch voor de wind gaat, zijn er significante risico's. De economische ontwikkeling is altijd onzeker. Vooral omslagen in de conjunctuur – waarbij de huidige hoogconjunctuur bijvoorbeeld omslaat naar oververhitting – zijn daarbij lastig te voorspellen. Zowel binnenlandse als buitenlandse ontwikkelingen kunnen leiden tot een omslag in de economische ontwikkeling. In Nederland kan het positieve sentiment van huishoudens afnemen, bijvoorbeeld als de lonen minder snel groeien dan verwacht. Dat kan een negatief effect hebben op de consumptie van huishoudens. Nederland is ook gevoelig voor internationale ontwikkelingen. Momenteel is er grote onzekerheid over een aantal internationale ontwikkelingen. Zo is de uitkomst van de brexit, en daarmee de toekomstige economische en financiële relatie tussen de Europese Unie (EU) en het Verenigd Koninkrijk (VK), nog erg onzeker. Ook het handelsconflict tussen onder andere de Verenigde Staten (VS) en de EU kan een flink effect hebben op de wereldhandel, en daarmee ook op de Nederlandse economie. Het kabinet houdt oog voor deze risico's, en zorgt er met zijn begrotingsbeleid (zie hoofdstuk 2) voor dat de begroting bestand is tegen een omslag in de economie.

2. Begrotingsdoelstellingen

De economische voorspoed werkt door in de Nederlandse overheidsfinanciën. Zo verwacht het kabinet voor 2018 een begrotingsoverschot van 0,8 procent en in 2019 van 1,0 procent. 2019 zou daarmee het derde opeenvolgende jaar met een overschot zijn. Dat is zeldzaam: zoveel overschotten op een rij heeft Nederland in de afgelopen 45 jaar niet gehad.

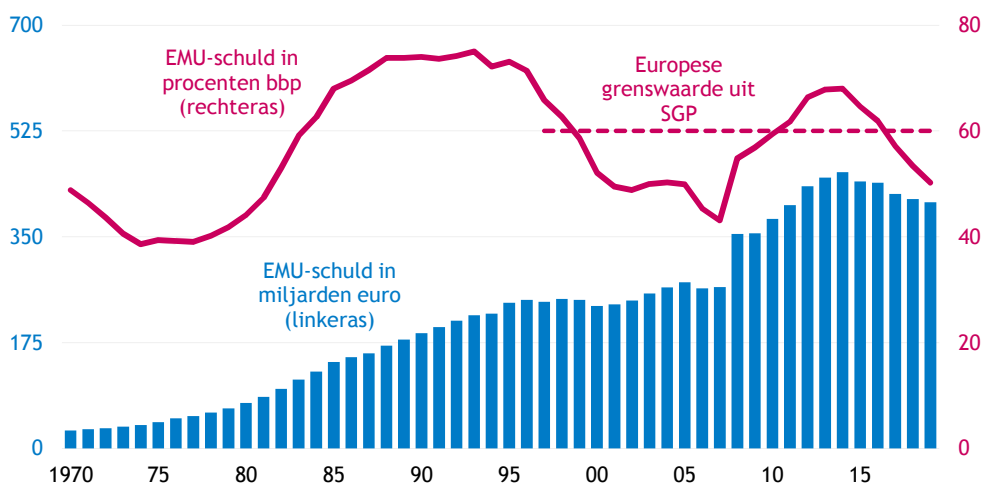
Figuur 2.1 Ontwikkeling EMU-saldo (in procenten bbp)

Bron: CBS, CPB, Ministerie van Financiën.²

De overheidsschuld daalt, omdat het Rijk meer geld ontvangt dan het uitgeeft. De overheidsschuld daalt in 2019 met 6 miljard ten opzichte van 2018. Het kabinet verwacht dat de schuld in 2019 daalt naar 49,6 procent van het bbp. Hiermee komt de schuld steeds verder onder de Europese grenswaarde van 60 procent van het bbp. De schuld is echter nog niet op het niveau van vóór de crisis, namelijk 43 procent van het bbp. Het beheersen van de schuld voorkomt dat de huidige welvaart ten koste gaat van die van toekomstige generaties. De daling van de overheidsschuld in 2018 wordt grotendeels verklaard door het noemereffect. Doordat het bbp groeit, wordt de schuld als percentage van het bbp lager. Daarnaast draagt ook het begrotingsoverschot bij aan de daling van de schuld als percentage van het bbp.

Figuur 2.2 Ontwikkeling EMU-schuld (in procenten bbp en miljarden euro)

Bron: CBS, CPB, Ministerie van Financiën.

² Het EMU-saldo 1995 wordt vertekend door een eenmalige saldobelasting van 4,9 procent van het bbp wegens de balansverkorting tussen het Rijk en woningbouwcorporaties in dat jaar.

Nederland voldoet aan de Europese begrotingsregels in de correctieve arm van het SGP.

De bekendste Europese begrotingsregels uit het Stabiliteits- en Groeipact (SGP) zijn een feitelijk begrotingstekort van maximaal 3 procent en een overheidsschuld van onder de 60 procent van het bbp. Nederland heeft in zowel 2018 als 2019 een begrotingsoverschot en een schuld onder de 60 procent van het bbp, en voldoet daarmee aan deze regels.

Nederland voldoet ook aan de regels in de preventieve arm van het SGP. Aansluitend op de eisen van de zogenoemde correctieve arm zijn er de eisen van de preventieve arm, waar Nederland nu inzit. Op dit moment is voor Nederland de middellangetermijndoelstelling (MTO) het belangrijkste. Deze schrijft een structureel begrotingstekort van maximaal 0,5 procent bbp voor. Dit structurele EMU-saldo is het begrotingssaldo gecorrigeerd voor de conjunctuur en eenmalige uitgaven en inkomsten. In beide jaren is de output gap van Nederland positief, omdat de economie zich in hoogconjunctuur bevindt. Dit heeft met name in 2019 een sterk negatief effect bij de berekening van het structurele EMU-saldo.³ Ook incidentele correcties hebben in 2019 een negatief effect op het structurele EMU-saldo. Deze incidentele correcties komen voort uit de maatregel Pensioen Eigen Beheer (PEB) en de rekeningcourantmaatregel (RC) voor DGA's, die in 2019 een anticipatie-effect heeft. Omdat dit incidentele inkomsten zijn, hebben ze een negatief effect op het structurele saldo. Met een verwacht structureel saldo van 0,1 procent in 2018 en -0,4 procent in 2019 voldoet Nederland met een kleine marge aan de vereisten uit het SGP. Nu het structurele saldo voldoet aan de MTO is de ontwikkeling van de uitgavenregel niet relevant voor de beoordeling van de Nederlandse begroting in de preventieve arm.⁴

Tabel 2.1 Berekening structureel EMU-saldo (in procent bbp)

	2018	2019
Feitelijk EMU-saldo	0,8	1,0
+ Conjuncturele component	-0,5	-1,1
+ Incidentele correcties	-0,1	-0,3
= Structureel EMU-saldo	0,1	-0,4

Binnen de Europese normen voert het kabinet een trendmatig begrotingsbeleid. Hogere belastinginkomsten en lagere werkloosheidsuitgaven door hogere economische groei tijdens de kabinetsperiode gebruikt de overheid om de schuld te verlagen en niet voor extra uitgaven. Om dat te waarborgen heeft het kabinet uitgavenplafonds afgesproken. Ook heeft het kabinet een inkomstenkader waarin de beleidsmatige aanpassingen van de belastingen over de kabinetsperiode zijn vastgelegd. Met de Miljoenennota 2019 voldoet het kabinet aan zowel de vastgestelde uitgavenplafonds als aan het inkomstenkader. Met deze systematiek ademt de begroting mee met de economie. In goede tijden verbeteren de overheidsfinanciën vanzelf, omdat huishoudens en bedrijven meer belasting betalen en de werkloosheid afneemt. Andersom verslechtert de begroting als de economie terugvalt, omdat er minder belasting binnenkomt en de werkloosheidsuitgaven stijgen. Deze manier van begroten is de beste waarborg voor welvaart en versterkt de economische stabiliteit.

Het kabinet houdt oog voor de houdbaarheid van de overheidsfinanciën. Op de langere termijn hangt de gezondheid van de staatskas meer af van structurele ontwikkelingen zoals de vergrijzing. Het CPB berekent regelmatig hoe de overheidsfinanciën er op lange termijn voorstaan. Doel van deze zogenoemde houdbaarheidsstudies is om inzicht te bieden in de vraag of toekomstige generaties van hetzelfde voorzieningenniveau kunnen genieten als de huidige generaties, zonder dat de overheid daarvoor de belastingen moet verhogen. In de meest recente houdbaarheidsraming had Nederland een beperkt houdbaarheidstekort van 0,4 procent bbp, oftewel 3 miljard euro. Die prognose houdt rekening met de maatregelen uit het Regeerakkoord Rutte III, maar nog niet met het besluit om de gaswinning op termijn stop te zetten. Hierdoor loopt de overheid in de toekomst inkomsten mis.⁵

³ De conjuncturele component is de output gap vermenigvuldigd met de zogeheten begrotingselasticiteit, die aangeeft hoe gevoelig de begroting voor conjunctuur is. Zie voor toelichting Mourre, Astavita en Princen, 2014, Adjusting the budget balance for the business cycle: the EU methodology, *European Economy Economic Papers* 536.

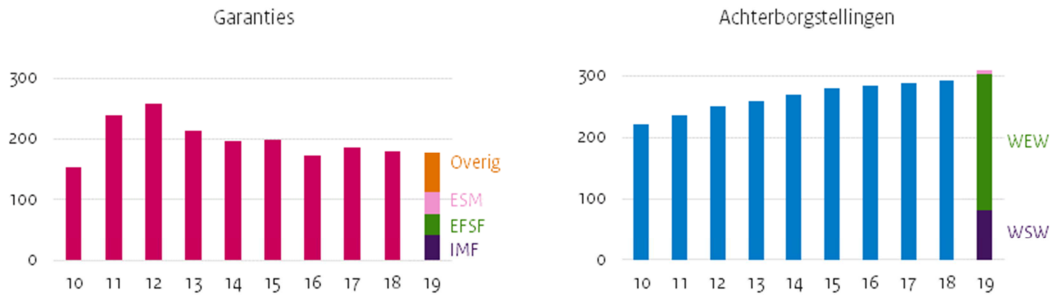
⁴ Zie Europese Commissie, 2018, *Vade Mecum on the Stability & Growth Pact*, p. 53: "Member States that have exceeded their MTO do not need to be assessed for compliance with the expenditure benchmark, as long as the MTO is maintained".

⁵ Het houdbaarheidssaldo gaat uit van alle toekomstige inkomsten en uitgaven van de overheid. Op de (zeer) lange termijn zou Nederland sowieso geen gasbaten meer hebben, omdat het gas uiteindelijk opraakt. Maar

De omvang van de garanties blijft stabiel, maar de achterborgstellingen blijven stijgen.

Een garantie is een toezegging van het Rijk om de kosten van een derde partij voor zijn rekening te nemen als een bepaald risico werkelijkheid wordt. Daarmee vormen garanties en de schades die daar uit kunnen volgen een risico voor de overheidsfinanciën. Voor het grootste gedeelte zijn de bestaande garanties het gevolg van internationale afspraken, zoals de garanties in het kader van de Europese schulden crisis, internationale ontwikkelingsbanken en het Internationaal Monetair Fonds (IMF). De omvang van zogenoemde achterborgstellingen, waarbij de overheid achtervang is, groeide echter sterk. Deze groei wordt volledig veroorzaakt door de groei van het Waarborgfonds Eigen Woning (WEW), dat de Nationale Hypotheek Garantie (NHG) uitvoert.

Figuur 2.3 Totaalbedrag aan garanties en achterborgstellingen per jaar (in miljarden euro)

Bron: Ministerie van Financiën.

omdat er een substantiële hoeveelheid gas in de grond blijft zitten, werkt stopzetting van de winning door in het houdbaarheidssaldo.

3. Projecties van inkomsten en uitgaven bij een scenario van ongewijzigd beleid

De onderstaande tabel toont de totale verwachte overheidsinkomsten en -uitgaven bij uitvoering van de Miljoenennota 2019.⁶

Tabel 3. Projecties van overheidsuitgaven en -inkomsten in een scenario van ongewijzigd beleid, uitgesplitst naar belangrijkste onderdelen.

Overheid (S.13)	ESA-Code	2018 % bbp	2019 % bbp
1. Totaal inkomsten in ongewijzigd beleid	TR	43,4	43,8
waarvan			
1.1. Belastingen op productie en invoer	D.2	11,6	12,1
1.2. Belastingen op inkomen, vermogen enz.	D.5	12,2	12,4
1.3. Vermogensheffingen	D.91	0,3	0,3
1.4. Sociale premies	D.61	14,7	14,5
1.5. Inkomen uit vermogen	D.4	0,9	0,8
1.6. Andere		3,8	3,7
p.m.: Belastingdruk (D.2+D.5+D.61+D.91-D.995)		38,7	39,2
2. Totaal uitgaven in ongewijzigd beleid	TE	42,5	42,8
waarvan			
2.1. Beloning van werknemers	D.1	8,3	8,3
2.2. Intermediair verbruik	P.2	5,9	5,9
2.3. Sociale uitkeringen	D.62	20,7	20,7
<i>waarvan werkloosheidsuitkeringen</i>	D.632	1,6	1,4
2.4. Rente-uitgaven	D.41	0,8	0,7
2.5. Subsidies	D.3	1,3	1,2
2.6. Bruto-investeringen in vaste activa	P.51	3,5	3,5
2.7. Kapitaaloverdrachten	D.9	0,6	1,0
2.8. Andere			

⁶ Deze cijfers zijn gebaseerd op de MEV 2019. Omdat de cijfers in hoofdstuk 2 zijn gebaseerd op de Miljoenennota 2019, kan hier een lichte afwijking tussen bestaan.

4. Doelstellingen inzake inkomsten en uitgaven

De onderstaande tabellen geven een gedetailleerder inzicht in de verwachte overheidsinkomsten en -uitgaven in 2018 en 2019.⁷

Tabel 4.a Doelstellingen inzake overheidsuitgaven en -inkomsten, uitgesplitst naar belangrijkste onderdelen

Overheid (S.13)	ESA-Code	2018 % bbp	2019 % bbp
1. Totaal inkomsten in ongewijzigd beleid	TR	43,4	43,8
waarvan			
1.1. Belastingen op productie en invoer	D.2	11,6	12,1
1.2. Belastingen op inkomen, vermogen enz.	D.5	12,2	12,4
1.3. Vermogensheffingen	D.91	0,3	0,3
1.4. Sociale premies	D.61	14,7	14,5
1.5. Inkomen uit vermogen	D.4	0,9	0,8
1.6. Andere		3,8	3,7
p.m.: Belastingdruk (D.2+D.5+D.61+D.91-D.995)		38,7	39,2
2. Totaal uitgaven in ongewijzigd beleid	TE	42,5	42,8
waarvan			
2.1. Beloning van werknemers	D.1	8,3	8,3
2.2. Intermediair verbruik	P.2	5,9	5,9
2.3. Sociale uitkeringen	D.62	20,7	20,7
<i>waarvan werkloosheidsuitkeringen</i>	D.632	1,6	1,4
2.4. Rente-uitgaven	D.41	0,8	0,7
2.5. Subsidies	D.3	1,3	1,2
2.6. Bruto-investeringen in vaste activa	P.51	3,5	3,5
2.7. Kapitaaloverdrachten	D.9	0,6	1,0
2.8. Andere			

⁷ Deze cijfers zijn gebaseerd op de MEV 2019. Omdat de cijfers in hoofdstuk 2 zijn gebaseerd op de Miljoenennota 2019, kan hier een lichte afwijking tussen bestaan.

5. Discretionaire budgettaire ontwikkelingen

Het kabinet werkt aan de uitvoering van het Regeerakkoord 'Vertrouwen in de toekomst'. Als addendum op het Ontwerpbegrotingsplan 2018 heeft het kabinet de Startnota van het kabinet gestuurd, waarin de budgettaire gevolgen van dit Regeerakkoord zijn verwerkt. In dit Ontwerpbegrotingsplan is ook de actuele besluitvorming verwerkt. Met de Miljoenennota 2019 blijven de uitgaven van het kabinet binnen de uitgavenplafonds, zoals afgesproken in de Startnota. Ook sluit de lastenontwikkeling weer aan bij het inkomstenkader zoals dat in de Startnota is afgesproken.

5.1 Uitgaven

In het Regeerakkoord is afgesproken om 8 miljard euro extra uit te geven in 2019. Het kabinet investeert in het bijzonder in onderwijs, onderzoek en innovatie (1,9 miljard euro), defensie (1,2 miljard euro) en veiligheid (0,5 miljard euro). Daarnaast gaat er in 2019 incidenteel 1,0 miljard euro extra naar infrastructuur.

Actuele ontwikkelingen in 2018 hebben geleid tot aangepaste uitgaven in de ontwerpbegroting 2019. Zo stopt het kabinet zo snel mogelijk met de gaswinning in Groningen. Dit heeft budgettaire consequenties. Niet alleen nemen de gasbaten af, maar het kabinet reserveert ook 100 miljoen per jaar voor een toekomstperspectief voor Groningen. Tevens bereidt het kabinet zich voor op de brexit door extra middelen vrij te maken voor meer capaciteit bij de Douane en de Nederlandse voedsel- en Warenautoriteit. Daarnaast maakt het Kabinet extra middelen vrij voor de heroprichting van het Departement Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) en is zij meer geld kwijt aan de EU-afdrachten, die in 2019 stijgen met 303 miljoen.

De extra uitgaven zijn mogelijk door meevallers op de uitgaven van het Rijk, met name bij de zorg en sociale zekerheid. Het kabinet heeft in navolging van de begrotingsregels gezorgd dat de extra uitgaven vallen onder het uitgavenplafond. Het hoeft dus geen buffers aan te spreken voor de uitgaven aan de verlaagde gaswinning, voorbereidingen voor de brexit en de hogere EU-afdrachten. Dit kan doordat er bij met name zorg en sociale zekerheid minder geld nodig is dan aanvankelijk werd gedacht. Daarnaast zorgt de lagere rente en schuld in 2019 voor lagere rente-uitgaven. Deze meevallers vormen samen de dekking voor de extra uitgaven van het kabinet in 2019.

Tabel 5.1. Discretionaire uitgaven ontwerpbegroting 2019

In miljarden euro's, + is saldooverslechtering	2018	2019	2020	2021
EU-afdrachten	-0,8	0,3	0,6	0,4
Inrichting LNV	0,1	0,1	0,0	0,0
Uitvoeringskosten Brexit (Douane en NVWA)	0,0	0,1	0,1	0,1
Gas				
<i>w.v. volumebesluit</i>	0,1	0,3	0,5	0,7
<i>w.v. reservering Groningen</i>	0,1	0,1	0,1	0,1

5.2 Inkomsten

Sinds de Startnota heeft nieuw beleid, en een herijking van maatregelen uit het Regeerakkoord, geleid tot een veranderde beleidsmatige lastenontwikkeling. Daarom heeft het kabinet in augustus aanvullende maatregelen genomen, zodat het inkomstenkader weer sluit. Dit is te zien in tabel 5.2. Hieronder worden deze maatregelen, voor huishoudens en bedrijven, toegelicht.

Het kabinet verbetert de koopkracht, met name voor lage- en middeninkomens. Om het koopkrachtbeeld verder te verbeteren en huishoudens nog meer mee te laten profiteren van de economische groei, wordt de algemene heffingskorting in 2019 verder verhoogd dan in het Regeerakkoord was voorzien. Ook een deel van de gefaseerde overgang naar het tweeschijvenstelsel wordt naar voren gehaald. Deze maatregelen zorgen voor een verdere verbetering van koopkracht voor alle inkomensgroepen. Daarnaast heeft het kabinet de lagere raming van de zorgpremies gecompenseerd met een verhoging van het tarief 1^e schijf en de Aof-

premie, conform de gebruikelijke systematiek. Zie hoofdstuk 8 voor een nadere toelichting op de koopkrachtontwikkeling in 2019.

Het kabinet heeft aanvullend op het Regeerakkoord belastingmaatregelen genomen voor bedrijven. Om het inkomstenkader te sluiten, zal het hoge vpb-tarief minder worden verlaagd dan in het Regeerakkoord werd voorzien. Het hoge tarief daalt van 25 procent nu naar 22,25 procent in 2021. Het mkb wordt ontzien doordat het lage vpb-tarief niet wordt verhoogd ten opzichte van het Regeerakkoord. Daarnaast verlicht het kabinet de lasten op arbeid bij het mkb, waarvoor structureel 100 mln beschikbaar is. Ook wordt het box 2-tarief verlaagd ten opzichte van het afgesproken pad in het Regeerakkoord. Dat leidt tot een lastenverlichting voor directeur-grotaandeelhouders (dga's). Het kabinet gaat belastinguitstel ontmoedigen door schuldverhoudingen van dga's met hun eigen bv boven de 500.000 euro te belasten in box 2. Daarnaast verlaagt het kabinet de verhuurderheffing met structureel 100 miljoen. Het kabinet heeft ook besloten bestaande publiek-private infrastructuurprojecten te vrijwaren van de gevolgen van ATAD.

Tabel 5.2 Inkomstenkader (in mutaties)

In miljarden euro's, + is lastenverzwaring	2018	2019	2020	2021	Cumulatief 2018-2021
Inkomstenkader na Startnota	2,1	3,8	-1,0	-1,6	3,4
Zorgpremies (cMEV 2019 t.o.v. Startnota)	0,0	-0,5	-0,1	-0,0	-0,5
Herijking maatregelen RA en nieuwe maatregelen	0,0	0,6	-0,6	-0,4	-0,4
<i>Totaal te dekken augustus</i>	0,0	0,2	-0,7	-0,4	-0,9
Maatregelen augustus	0,0	0,2	0,7	0,4	0,9
Stand inkomstenkader MN 2019	2,1	3,8	-1,0	-1,6	3,4

6. Mogelijke verbanden tussen het ontwerpbegrotingsplan en de in de strategie voor groei en werkgelegenheid en de landenspecifieke aanbevelingen vastgestelde streefdoelen

Tabel 6.a Landenspecifieke aanbevelingen (LSA's)

LSA-nummer	Maatregelen (concrete voortgang/nieuw ten opzichte van NHP 2018)	Beschrijving van direct belang
LSA 1		
<p>Met inachtneming van de middellangetermijndoelstelling, het budgettaire en het structuurbeleid gebruiken voor een verhoging van de publieke en private investeringen in onderzoek, ontwikkeling en innovatie.</p> <p>Maatregelen nemen om prikkels voor het aangaan van schulden door huishoudens en de resterende verstoringen op de woningmarkt terug te dringen, met name door de ontwikkeling van de particuliere huursector te bevorderen.</p>	<p>Het kabinet heeft in de brief "Naar missiegedreven innovatie met impact" de vernieuwde aanpak van de topsectorenaanpak uiteengezet. Deze brief bevat ook de verdeling van de in het NHP aangekondigde extra EZK-middelen voor toegepast onderzoek voor de periode vanaf 2019.</p> <p>In het MKB-actieplan heeft het kabinet voor het MKB een samenhangende beleidsaanpak gepresenteerd op de terreinen van menselijk kapitaal, financiering, innovatie, internationaal ondernemen, regelgeving, fiscaliteit, economische samenwerking tussen Rijk en regio en digitalisering in het MKB.</p> <p>De wettekst over de hypotheekrenteaftrek zal dit najaar naar de Kamer gestuurd worden. Vanaf 1 januari 2020 is er sprake van een versneld afbouwpad van 3,0%-punt per jaar om vanaf 2023 op het structurele niveau van 37,05% te eindigen.</p> <p>Op 19 september 2018 is het wetsvoorstel 'Maatregelen middenhuur' aan de Tweede Kamer aangeboden.</p> <p>De minister van BZK heeft 38 miljoen gereserveerd voor een fonds om woningbouw op een aantal complexe binnenstedelijke locaties (brownfields) te versnellen.</p>	<p>De publiek-private R&D-samenwerking in de Topconsortia voor Kennis en Innovatie (TKI) hebben er de afgelopen jaren toe geleid dat met publieke kennisinvesteringen meer private kennisinvesteringen en cofinanciering zijn gerealiseerd in publiek-privaat onderzoek.</p> <p>Het doel van het MKB-Actieplan en is om de aanpassing van de verschillende soorten MKB-bedrijven aan de nieuwe marktcondities te versnellen en te ondersteunen, onder meer bij de digitale transitie van de economie.</p> <p>De afbouw van de hypotheekrenteaftrek draag bij aan een stabielere woningmarkt met lagere schulden. Door het versnellen van deze aftrek, neemt de fiscale stimulering van de maatregel en de verstoring op de woningmarkt sneller af.</p> <p>Het wetsvoorstel 'Maatregelen middenhuur' draagt bij aan de werking van de huurmarkt en het vergroten van het aanbod van huurwoningen.</p> <p>Herontwikkeling van deze locaties draagt bij aan het vergroten van het woningaanbod in gebieden waar het aanbod schaars is en de vraag groot is. Deze herontwikkeling komt niet overal door de markt tot stand. Het fonds kan daarom helpen om deze verstoring op de woningmarkt tegen te gaan.</p>

LSA 2		
<p>De prikkels om gebruik te maken van tijdelijke contracten en zelfstandigen zonder personeel verminderen, terwijl adequate sociale bescherming voor de zelfstandigen wordt bevorderd, en schijnzelfstandigheid aanpakken.</p> <p>Voorwaarden scheppen voor hogere loongroei, terwijl rekening wordt gehouden met de rol van de sociale partners.</p> <p>Ervoor zorgen dat de tweede pijler van het pensioenstelsel transparanter, intergenerationeel eerlijker en schokbestendiger wordt.</p>	<p>De Wet Arbeidsmarkt in Balans (WAB) wordt naar verwachting in najaar 2018 naar het parlement gestuurd. De wet maakt het voor werkgevers aantrekkelijker om mensen in vaste dienst te nemen. De inzet van flexibele contracten blijft mogelijk als dit past bij de behoeften van werkgevers en werknemers, en bij de aard van het werk. Negatieve effecten van specifieke vormen van flexibele arbeid en het kostenverschil tussen vaste en tijdelijke contracten worden beperkt. Daarnaast nemen de financiële voordelen van zelfstandigheid gedeeltelijk af door de geleidelijke beperking van de aftrekmogelijkheden.</p> <p>Het kabinet heeft het afgelopen jaar nieuwe cao's afgesloten in publieke sectoren als het onderwijs, defensie, politie en de Rijksoverheid.</p> <p>Het kabinet zet samen met sociale partners stappen richting een vernieuwd pensioenstelsel, waarbij het door het verdwijnen van de doorsneesystematiek aantrekkelijker wordt voor zelfstandigen om zich aan te sluiten.</p>	<p>Het kabinet wil de arbeidsmarkt klaarmaken voor de nieuwe uitdagingen, de tegenstellingen op de arbeidsmarkt verminderen en toewerken naar een arbeidsmarkt die kansen biedt aan iedereen. Deze brede doelstelling wil het kabinet samen met sociale partners bereiken.</p> <p>Het CPB verwacht in 2018 en 2019 een contractloongroei van 2,0 resp. 2,9 procent bij bedrijven. De cao's in publieke sectoren dragen ertoe bij dat ook in deze publieke sectoren de lonen stijgen.</p>

Tabel 6.b Streefdoelen van de Unie-strategie voor groei en werkgelegenheid

Nationale 2020-hoofddoelen	Maatregelen (concrete voortgang/nieuw ten opzichte van NHP 2018)	Beschrijving van direct belang ten aanzien van het streefdoel
Nationale 2020-doelstelling werkgelegenheid [80%]		
Nationale 2020-doelstelling O&O [2,5%]	Zie tabel 6a.	
Doelstelling vermindering uitstoot van broeikasgassen - niet-ETS-sectoren [-16%] - ETS-sectoren [niet van toepassing]	Het kabinet werkt momenteel aan het Klimaatakkoord.	
Nationale doelstelling hernieuwbare energie [14%]	Het kabinet werkt momenteel aan het Klimaatakkoord.	
Nationale doelstelling energie-efficiëntie [1,5% per jaar]	Het kabinet werkt momenteel aan het Klimaatakkoord.	
Nationale doelstelling vroegtijdige schoolverlating [<8%]	Dit percentage was in 2017 7,1 procent.	
Nationale doelstelling hoger onderwijs [>40%]	Nederland had in 2017 een percentage van 47,9 procent bereikt.	
Nationale doelstelling armoede [100 duizend minder <i>jobless households</i>]	<p>Structureel 100 miljoen extra voor kinderen in armoede (vanaf 2017); Op dit moment tussentijdse evaluatie. Dit najaar gaat informatie naar de TK.</p> <p>Tijdelijke extra middelen voor het bestrijden van armoede en schulden, specifiek onder kinderen (in totaal 80 mln. voor de periode 2018-2020)</p> <p>Op 23 mei 2018 is de brede schuldenaanpak per brief aangekondigd.</p>	<p>Specifieke investering in kinderen in armoede om sociale uitsluiting en toekomstige achterstand te voorkomen.</p> <p>Terugdringen van het aantal mensen met problematische schulden en mensen met schulden beter helpen.</p> <p>Werken op minimumloon vanuit een uitkering of een extra dag werk voor de tweede verdienster is meer lonend geworden. Meer alleenstaanden, alleenstaande ouders en tweede verdieners met jonge kinderen zullen hierdoor gestimuleerd worden te gaan werken.</p> <p>Meer kennis over effectiviteit van financiële prikkels en arbeids- en re-integratieverplichtingen om uitstroom naar werk vanuit de Participatiewet te realiseren.</p>

7. Verschil ten opzichte van het meest recente Stabiliteitsprogramma

Het kabinet verwacht momenteel een iets hoger begrotingsoverschot dan in het Stabiliteitsprogramma 2018. Zowel in 2018 als in 2019 verwacht het kabinet een 0,1 procentpunt bbp hoger begrotingsoverschot. In 2018 zijn de inkomsten hoger dan verwacht, en de uitgaven juist iets lager (beide als bbp-quote). In 2019 komt dit effect volledig door hoger dan eerder verwachte inkomsten.

Tabel 7. Verschil ten opzichte van het meest recente Stabiliteitsprogramma

		2017	2018	2019
	ESA Code	% bbp	% bbp	% bbp
Overschot/-tekort van de overheid	B.9			
Stabiliteitsprogramma		1,1	0,7	0,9
Ontwerpbegrotingsplan		1,2	0,8	1,0
<i>Vershil</i>		0,1	0,1	0,1

8. Verdelingseffecten van de belangrijkste maatregelen op het gebied van inkomsten en uitgaven

De koopkracht groeit in 2019 dankzij de aantrekkende lonen en de lagere lasten op arbeid. De mediane statische koopkracht stijgt in 2019 naar verwachting met 1,5 procent. De koopkracht van werkenden groeit volgend jaar met 1,6 procent het sterkste, maar ook gepensioneerden (1,5 procent) en uitkeringsgerechtigden (0,9 procent) gaan er meer op vooruit dan in 2018. Niet alleen de loonstijging zorgt voor extra besteedbaar inkomen, maar ook het kabinet levert een bijdrage met de lastenverlichting die vanaf 2019 gefaseerd ingaat. Daardoor houden huishoudens meer geld over van elke euro die ze verdienen. Het kabinet heeft in augustus verdere maatregelen genomen, waardoor met name lage- en middeninkomens er meer op vooruitgaan; zie hoofdstuk 5 voor een toelichting hierop. Onderstaande tabel geeft de totale inkomensontwikkeling aan. Hierin is niet het effect van het kabinetsbeleid onderscheiden, omdat zowel het Regeerakkoord als actuele besluitvorming een effect hebben op de koopkrachtontwikkeling.

Tabel 8. Koopkrachtontwikkeling voor verschillende groepen huishoudens (%)

	2019
Inkomensgroep	
1 ^e kwintiel (0-20%)	1,1
2 ^e	1,7
3 ^e	1,6
4 ^e	1,7
5 ^e kwintiel (81-100%)	1,6
Inkomensbron	
Werkenden	1,6
Uitkeringsgerechtigden	0,9
Gepensioneerden	1,5
Huishoudtype	
Tweeverdieners	1,6
Alleenstaanden	1,4
Alleenverdieners	1,7
Gezinssamenstelling	
Met kinderen	1,6
Zonder kinderen	1,6
Alle huishoudens	1,5

Bijlage I. Methodologische aspecten, met inbegrip van de geraamde effecten van geaggregeerde begrotingsmaatregelen op de economische groei

Tabel 9. Methodologische aspecten.

Technische raming	Stappen voor het budgettaire proces waarvoor het gebruikt is	Belangrijke kenmerken van gebruikt model/ techniek
SAFFIER II	macrovoorspelling voor de Nederlandse economie op korte en middellange termijn	macro-econometrisch model
MIMOSI	ramingen koopkracht, loonkosten, sociale zekerheid en loon- en inkomstenheffing	microsimulatiemodel
MICSIM	raming beleidseffecten op structureel arbeidsaanbod	algemeen evenwichtsmodel
ISIS	raming trendmatige structureel arbeidsaanbod	HP-filter
TAXUS	korte en middellange termijnramingen van belastingen (m.u.v. loon- en inkomstenbelasting)	detailraming belastingontvangsten
ZOEM	raming werkgelegenheid zorg en zorguitgaven	rekenkundig model voor werkgelegenheid zorg en voor zorguitgaven op korte en middellange termijn
Overheidsrekening	raming van werkgelegenheid overheid en collectieve uitgaven en inkomsten m.u.v. belastingen, zorg en sociale zekerheid	gedetailleerd rekenkundig model voor werkgelegenheid overheid en voor totale overheidsfinanciën op korte en middellange termijn
EVIIEWS in combinatie met software van de EC	raming output gaps	econometrisch model

Instrumenten voor modellering zijn gebruikt:

- bij het opstellen van macro-prognosen
- bij het ramen van inkomsten en uitgaven bij een scenario van ongewijzigd beleid
- bij het ramen van de verdelingseffecten van de belangrijkste maatregelen op het gebied van inkomsten en uitgaven
- bij het kwantificeren van de in de Ontwerpbegroting op te nemen maatregelen inzake inkomsten en uitgaven
- bij het onderzoek naar de doelgerichtheid van de hervormingen in het Ontwerpbegrotingsplan ten aanzien van de streefdoelen van de Unie-strategie voor groei en werkgelegenheid en de landenspecifieke aanbevelingen.

Bijlage II. Tabellen Ontwerpbegrotingsplan

Tabel 0a. Basisaannamen

	2017	2018	2019
Kortetermijnrente (jaarlijks gemiddelde)	-0,3	-0,3	-0,2
Langetermijnrente (jaarlijks gemiddelde)	0,5	0,6	0,7
USD/EUR-wisselkoers (jaarlijks gemiddelde)	1,13	1,19	1,17
Nominale effectieve wisselkoers	1,6	2,7	0,2
Wereld, exclusief EU 28, bbp-groei	4,0	4,2	4,3
Bbp-groei in EU 28	3,7	3,8	3,8
Groei van relevante buitenlandse markten	2,5	2,1	1,9
Wereldinvoervolumes, exclusief EU	4,9	3,4	4,0
Olieprijzen (Brent, USD/vat)	5,4	4,3	3,8

Tabel 0b. Voornaamste aannamen

	2017	2018	2019
1. Externe context			
a. Prijzen van grondstoffen (rondstoffen exclusief energie (HWWI), euro's)	21,0	24,8	-1,0
b. Spreads ten aanzien van Duitse obligaties	0,2	0,1	0,2
2. Begrotingsbeleid			
a. Financieringsoverschot/-tekort van de overheid	15,5	5,8	8,3
b. Bruto overheidsschuld	420,6	410,2	403,5
3. Monetair beleid/ Financiële sector/aannamen betreffende rentevoeten			
a. Rente:			
i. Euribor			
ii. Depositorente			
iii. Rente op leningen			
iv. Vervalrendement van overheidsobligaties van 10 jaar	0,5	0,6	0,7
b. Evolutie van deposito's			
c. Evolutie van leningen			
d. Trends in oninbare leningen (NPLs)			
4. Demografische trends			
a. Evolutie van actieve bevolking	0,8	1,1	1,0
b. Afhankelijkheidsgraad	70,1	70,4	70,8
5. Structuurbeleid			

Tabel 1a. Macro-economische vooruitzichten

		2017	2017	2018	2019
	ESA-Code	niveau	groei		
1. Reëel bbp*	B1*g	737,0	2,9	2,8	2,6
waarvan					
1.1. toe te schrijven aan het geraamde effect van geaggregeerde begrotingsmaatregelen op economische groei					
2. Potentieel bbp			1,7	1,9	1,7
Bijdragen:					
- arbeid			0,8	0,8	0,5
- kapitaal			0,6	0,7	0,8
- totale factorproductiviteit			0,3	0,4	0,4
3. Nominaal bbp	B1*g		4,1	4,8	5,2
<i>Componenten van reëel bbp</i>					
4. Consumptieve bestedingen	P.3	326,9	1,9	2,7	2,3
5. Consumptieve bestedingen van de overheid	P.3	178,7	1,1	2,0	2,8
6. Bruto-investeringen in vaste activa	P.51	151,2	6,1	5,1	4,3
7. Veranderingen in voorraden en saldo aan- en verkopen van kostbaarheden (% van bbp)	P.52 +				
	P.53	1,2	-0,3	-0,1	0,0
8. Uitvoer van goederen en diensten	P.6	611,4	5,3	3,0	4,2
9. Invoer van goederen en diensten	P.7	532,3	4,9	3,3	4,8
<i>Bijdragen tot groei van reëel bbp</i>					
10. Finale binnenlandse vraag		656,8	2,2	2,6	2,5
11. Veranderingen in voorraden en saldo aan- en verkopen van kostbaarheden	P.52 +				
	P.53	1,2	-0,3	-0,1	0,0
12. Saldo goederen- en dienstentransacties van het buitenland	B.11	79,1	0,9	0,1	0,0

*Basisjaar is 2017

Tabel 1b. Prijsontwikkelingen

		2017	2017	2018	2019
	ESA-Code	niveau	variatie		
1. Bbp-deflator			1,2	2,0	2,5
2. Deflator van de particuliere consumptie			1,6	1,5	2,5
3. Geharmoniseerd indexcijfer van de consumptieprijzen (HICP)			1,3	1,6	2,5
4. Deflator van de publieke consumptie			1,1	2,6	2,8
5. Investeringsdeflator			0,6	2,0	2,2
6. Uitvoerprijsdeflator (goederen en diensten)			3,0	2,3	1,5
7. Invoerprijsdeflator (goederen en diensten)			3,3	2,2	1,3

Tabel 1c. Arbeidsmarktontwikkelingen

		2017	2017	2018	2019
	ESA-Code	niveau			
1. Werkgelegenheid, personen		9098,0	2,2	2,0	1,4
2. Werkgelegenheid: gewerkte uren		13051,7	1,9	2,1	1,5
3. Werkloosheidscijfer (%)		437,6	4,9	3,9	3,5
4. Arbeidsproductiviteit, personen		81,0	0,7	0,7	1,1
5. Arbeidsproductiviteit, gewerkte uren		56,5	0,9	0,6	1,0
6. Beloning van werknemers	D.1	353,3	3,7	5,6	5,4
7. Beloning per werknemer		38,8	1,4	2,9	3,9

Tabel 1d. Sectorale saldi

		2017	2018	2019
	ESA-Code	% bbp	% bbp	% bbp
1. Vorderingenoverschot/-tekort t.a.v. het buitenland	B.9	10,5	10,1	9,9
waarvan:				
- Saldo goederen en diensten		10,7	10,6	10,4
- Saldo primaire inkomsten en overdrachten		0,4	0,4	0,4
- Kapitaalrekening		-0,7	-0,9	-0,8
2. Vorderingenoverschot/-tekort van de particuliere sector	B.9	9,3	9,3	9,0
3. Vorderingenoverschot/-tekort van de overheid	B.9	1,2	0,8	1,0
4. Statistische verschillen				

Tabel 2a. Begrotingsdoelstellingen van de overheid uitgesplitst naar subsector

		2018	2019
	ESA-Code	% bbp	% bbp
Vorderingenoverschot/-tekort naar subsector			
1. Overheid	S.13	0,8	1,0
2. Centrale overheid	S.1311	-0,1	0,4
3. Deelstaatoverheid	S.1312	-	-
4. Lagere overheid	S.1313	-0,2	-0,2
5. Wettelijke socialeverzekeringsinstellingen	S.1314	1,0	0,9
6. Rente-uitgaven	D.41	0,8	0,7
7. Primair saldo		1,7	1,6
8. Eenmalige en andere tijdelijke maatregelen		0,1	0,3
8a. waarvan aan de inkomstenkant		0,1	0,3
8b. waarvan aan de uitgavenkant		0,0	0,0
9. Groei van het reële bbp (%) (= 1 in tabel 1.a)		2,8	2,6
10. Groei van het potentiële bbp (%) (= 2 in tabel 1.a)		1,9	1,7
bijdragen:			
- arbeid		0,8	0,5
- kapitaal		0,7	0,8
- totale factorproductiviteit		0,4	0,4
11. Output gap (% van het potentiële bbp)		0,8	1,7
12. Cyclisch begrotingsonderdeel (% van het potentiële bbp)		0,5	1,1
13. Conjunctuurgezuiverd saldo (1-12) (% van het potentiële bbp)		0,3	-0,1
14. Conjunctuurgezuiverd primair saldo (13+6) (% van het potentiële bbp)		1,0	0,6
15. Structureel saldo (13-8) (% van het potentiële bbp)		0,1	-0,4

Tabel 2b. Ontwikkelingen in de schuldpositie van de totale overheid

		2018	2019
	ESA-Code	% bbp	% bbp
1. Brutoschuld		53,1	49,6
2. Variatie in brutoschuld		-4,0	-3,5
Bijdragen tot variatie in brutoschuld			
3. Primair saldo (=post 7 in tabel 2.a.i)		1,7	1,7
4. Rente-uitgaven (=post 6 in tabel 2.a.i)	D.41	0,8	0,7
5. Stock-flow adjustment		-3,1	-2,5
<i>waarvan:</i>			
-Verschillen tussen liquide middelen en transitorische posten		0,1	-0,3
-Nettoaccumulatie van financiële activa		-0,1	0,1
<i>waarvan:</i>			
-opbrengsten van privatiseringen		0,0	0,0
-waarderingseffecten en andere		0,0	0,0
p.m.: impliciete rente op schuld		1,5	1,4
Andere relevante variabelen			
6. Liquide financiële activa		-0,2	0,2
7. Netto financiële schuld (7=1-6)		53,3	49,4
8. Schulddelging (bestaande obligaties) sinds het einde van het voorgaande jaar		5,1	3,7
9. Percentage van de schuld in vreemde valuta*		1,1	-
10. Gemiddelde looptijd		6,3	6,4

Tabel 2c. Voorwaardelijke verplichtingen

	2018 (% bbp)	2019 (% bbp)
Overheidsgaranties	23,0	22,2
<i>Waarvan gerelateerd aan de financiële sector</i>	18,7	18,1

Tabel 3. Projecties van overheidsuitgaven en -inkomsten in een scenario van ongewijzigd beleid, uitgesplitst naar belangrijkste onderdelen

		2018	2019
Overheid (S.13)	ESA-Code	% bbp	% bbp
1. Totaal inkomsten in ongewijzigd beleid	TR	43,4	43,8
<i>waarvan</i>			
1.1. Belastingen op productie en invoer	D.2	11,6	12,1
1.2. Belastingen op inkomen, vermogen enz.	D.5	12,2	12,4
1.3. Vermogensheffingen	D.91	0,3	0,3
1.4. Sociale premies	D.61	14,7	14,5
1.5. Inkomen uit vermogen	D.4	0,9	0,8
1.6. Andere		3,8	3,7
p.m.: Belastingdruk (D.2+D.5+D.61+D.91-D.995)		38,7	39,2
2. Totaal uitgaven in ongewijzigd beleid	TE	42,5	42,8
<i>waarvan</i>			
2.1. Beloning van werknemers	D.1	8,3	8,3
2.2. Intermediair verbruik	P.2	5,9	5,9
2.3. Sociale uitkeringen	D.62	20,7	20,7
<i>waarvan werkloosheidsuitkeringen</i>	D.632	1,6	1,4
2.4. Rente-uitgaven	D.41	0,8	0,7
2.5. Subsidies	D.3	1,3	1,2
2.6. Bruto-investeringen in vaste activa	P.51	3,5	3,5
2.7. Kapitaaloverdrachten	D.9	0,6	1,0
2.8. Andere			

Tabel 4a. Doelstellingen inzake overheidsuitgaven en -inkomsten, uitgesplitst naar belangrijkste onderdelen

Overheid (S.13)	ESA-Code	2018	2019
		% bbp	% bbp
1. Totaal inkomsten in ongewijzigd beleid	TR	43,4	43,8
waarvan			
1.1. Belastingen op productie en invoer	D.2	11,6	12,1
1.2. Belastingen op inkomen, vermogen enz.	D.5	12,2	12,4
1.3. Vermogensheffingen	D.91	0,3	0,3
1.4. Sociale premies	D.61	14,7	14,5
1.5. Inkomen uit vermogen	D.4	0,9	0,8
1.6. Andere		3,8	3,7
p.m.: Belastingdruk (D.2+D.5+D.61+D.91-D.995)		38,7	39,2
2. Totaal uitgaven in ongewijzigd beleid	TE	42,5	42,8
waarvan			
2.1. Beloning van werknemers	D.1	8,3	8,3
2.2. Intermediair verbruik	P.2	5,9	5,9
2.3. Sociale uitkeringen	D.62	20,7	20,7
<i>waarvan werkloosheidsuitkeringen</i>	D.632	1,6	1,4
2.4. Rente-uitgaven	D.41	0,8	0,7
2.5. Subsidies	D.3	1,3	1,2
2.6. Bruto-investeringen in vaste activa	P.51	3,5	3,5
2.7. Kapitaaloverdrachten	D.9	0,6	1,0
2.8. Andere			

Tabel 4b. Bedragen die van de uitgavenregel moeten worden uitgesloten

	ESA-Code	2017	2018	2019
		% bbp	% bbp	% bbp
1. Uitgaven voor EU-programma's die volledig door inkomsten van EU-fondsen worden gedekt		0,0	0,0	0,0
2. Cyclische uitgaven voor werkloosheidsuitkeringen*		0,0	-0,1	-0,2
3. Effect van discretionaire inkomstenmaatregelen		0,4	-0,2	0,4
4. Bij wet verplicht gestelde inkomstenstijgingen		0,1	0,1	0,2

*Deze post bevat: WW, bijstand zelfstandigen, uitvoeringskosten UWV, uitkeringslasten IOW, mobiliteitsbonus oudere uitkeringsgerechtigde en arbeidsgehandicapten, BUIG en ontvangsten UFO

4ci. Overheidsuitgaven voor onderwijs, gezondheidszorg en werkgelegenheid

	2018		2019	
	% bbp	% overheids- uitgaven	% bbp	% overheids- uitgaven
Onderwijs	5,3	12,4	5,2	12,3
Gezondheidszorg	7,7	18,1	7,9	18,6
Werkgelegenheid*	0,4	1,0	0,4	0,9

*Deze post bevat: participatiebudget en WSW (vanaf 2015 via sociaal deelfonds), re-integratietrajecten AO, arbeidsparticipatie 50+, sectorplannen, overgangsregeling levensloop, premiekorting jongeren, startersaftrek bij arbeidsongeschiktheid, aanpak jeugdwerkloosheid en lage-inkomensvoordeel.

4cii. Classificatie van overheidsfuncties

Overheidsfuncties		2018	2019
	COFOG- code	% bbp	% bbp
1. Algemene overheidsbestuur	1	4,3	4,3
2. Defensie	2	1,1	1,3
3. Openbare orde en veiligheid	3	1,8	1,7
4. Economische zaken	4	3,8	3,7
5. Milieubescherming	5	1,4	1,4
6. Huisvesting en gemeenschappelijke voorzieningen	6	0,3	0,3
7. Gezondheid	7	7,7	7,9
8. Recreatie, cultuur en godsdienst	8	1,3	1,3
9. Onderwijs	9	5,3	5,2
10. Sociale bescherming	10	15,5	15,5
11. Totale uitgaven (=post 2 in tabel 2.c.i)	TE	42,4	42,7